

Ungas onlineaktiviteter Forskning med förhinder?

CAMILLA JONSSON

Pedagogiska institutionen, Umeå universitet

En av den pedagogiska forskningens huvudfrågor är barns och ungas skolgång och lärande liksom hur fritidssysselsättning och andra aktiviteter påverkar dem. Lärare, pedagoger och föräldrar har i de flesta fall sannolikt kommit i kontakt med begrepp som *community*, *blogg*, LunarStorm, Facebook och Twitter samtidigt som de förstår att internets och mobiltelefonernas användningsområde ständigt förändras. De informella ungdomsmiljöerna online är således ett område där den pedagogiska forskningen kan bidra med kunskap om lärande, fostran och socialisation i en onlinekontext.

Behov och beteenden omskapas ständigt inom ramarna för den nya tekniken. Utvecklingen går fort och förhoppningen är naturligtvis att forskningen inom området ska ligga i takt med samhällsutvecklingen. Hur ser det då ut vid pedagogikforskningens vägskäl, finns där möjligen osynliga trafikljus som talar om vad som får och inte får släppas fram?

Onlinemiljöer som exempelvis LunarStorm har debatterats livligt i media. En sökning på *Svenska Dagbladets* webbsida gjord 22 september 2009 på ordet »Lunarstorm» gav 163 poster där ordet fanns med och i *Aftonbladet* hittades 253. Detta är uppgifter som rimligen ger stöd för påståendet att onlinemiljöerna måste ses som intressanta.

Även lärarkollektivets intresse för miljöerna måste ses som en indikator på att området är angeläget. Lärarförbundets tidskrift *Pedagogiska magasinet* har tagit upp IT-relaterade frågor som rör unga i temanumret »Fångad av nätet» (nr 1/2003); och artiklar har i samma tidskrift publicerats av Enochsson och Olin (2004), Linderöth (2004, 2006), Lagerlöf (2005) och Bergstedt (2008). Läsning finner man också i tidskriften *Locus* där Gustafsson (2004), Moinian (2005) och Sveningsson-Elm (2006) skrivit i frågan.

Men delar den svenska pedagogiska och utbildningsvetenskapliga forskningen samma intresse?¹ En granskning av innehållet i tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige* visar på endast en artikel (Ljung-Djärf 2004) vilken tar upp ungas användning av datorer och IT samtidigt som den relaterar till verksamhet i skolan. Är detta allt?

FORSKNING OM BARN, UNGA OCH IKT

I en litteraturgenomgång (Danielsson & Axelsson 2007) gjord på Växjö universitet om ungdomars medieanvändning, delas forskningen in i två poler: de studier som är för och de som är emot medias inverkan på ungdomars liv. Denna dikotomi visar att medieanvändning ses som något som skulle kunna kallas en »möjlighetens källa» eller en »fördärvets brunn», alltså att de unga lär sig något av de medier de själva väljer att använda eller att de enbart anses bli utsatta för risk, skada och negativ påverkan. Är detta en uppfattning som också förekommer bland pedagogikforskare, eller är vi i högre grad positiva eller mer negativa till användningen?

En sökning på Libris, databasen för samtliga Sveriges biblioteksdbaser, gav ett dystert resultat. Med hjälp av sökord förknippade med unga och onlinemiljöer² fanns enbart fyra studier (doktorsavhandlingar) vilka kan ses som relevanta och samtidigt betraktas som vetenskapliga: Patrik Hernwalls (2001) *Barns digitala rum: berättelser om e-post, chatt och internet*, AnnBritt Enochssons (2001) *Meningen med webben: en studie om internetsökning utifrån erfarenheter i en fjärdeklass*, Elza Dunkels (2007) *Bridging the distance: children's strategies on the internet* samt Cecilia Löfbergs (2008) *Möjligheternas arena? Barns och ungas samtal om tjejer, killar, känslor och sexualitet på en virtuell arena*. Inga tidskriftsartiklar, bidrag i antologier eller liknande hittades.

INTERNET SOM BARNRUM, KLASSRUM OCH SKYDDSRUM

Vid millennieskiftet sågs datorer och internet som ett relativt nytt verktyg. Hernwalls (2001) studie visar att datorer och deras användningsområde förändras och får ny mening utifrån användarnas kollektiva förståelse och uppfattningar. Det är barnens berättelser som får förklara vad verktyget betyder för dem i deras livsrum. Berättelserna och onlineintervjuerna visar att e-post, chatt och internet vid denna tid, det vill säga vid 2000-talets början sågs som viktiga kanaler för barn och där de bistod varandra med information och hjälp. Enligt Hernwall (2001) visar sig tekniken som kunskapsbärare, där barns digitala rum får fungera som en metafor för hur teknik som agent för kunskapande fungerar i barns vardag.

Detta tema återkommer i Enochssons (2001) studie, i vilken hon studerar barns värdering av information hämtad från internet. Det gäller främst Internets roll i klassrummet och skolarbetet. Enochsson granskar bland annat hur skolkontexten kan påverka barns handlingar. Barnens förmåga att bedöma och kritiskt granska ett innehåll beror på teknikvana, ålder och mognad. Men vikten av lärarens vägledning och samtal med elever ansågs betydande för barnens förståelse och utveckling.

Sex år efter Enochssons undersökning tar Dunkels (2007) steget in i ungdomsmiljön med studien av ungas strategier på LunarStorm. Hon beskriver två företeelser som båda anses påverka barns och ungas beteende; dels online, dels möten med andra utanför communityn. Det handlar om hur de handskas med internets »baksidor» och vad eventuella negativa erfarenheter inneburit i deras liv.

Här beskrivs mer eller mindre medvetna tillvägagångssätt som ungdomarna skyddar sig med. Enligt Dunkels (2007) har de själva utarbetat strategier inom sin ungdomskultur, till exempel frågor och gemensamma koder, som kan avslöja en okänd deltagares ålder. I motsats till många vuxna väljer unga att se de positiva aspekterna av internet.

I den sista och fjärde avhandlingen finns också en beskrivning av ungas onlinemiljöer, men Löfberg (2008) beskriver miljön som en skyddad plats för barn och unga. Där finns möjlighet att diskutera ämnen som i den fysiska miljön kan vara känsliga eller pinsamma, såsom känslor och sexualitet. Via specifika fora i en online community visar hon att det finns ett ömsesidigt samspel mellan samtalsdeltagarna. I överensstämmelse med de tre tidigare nämnda studierna finns också här barns och ungas egna tips och råd till varandra i fokus.

De två första studierna inriktade sig på barnens berättelser om datorer och internet främst utifrån ett skolperspektiv. Hernwall (2001) väljer där att se teknikanvändningen som ett verktyg i barnens totala barn- och levnadsrum, medan Enochssons (2001) ser på barn och IT främst när det gäller barnens användning av tekniken i skolundervisningen och i klassrummet.

De två senare studierna (Dunkels 2007, Löfbergs 2008), behandlar frågeställningar kring tekniken utifrån barnens berättelser om skydd, säkerhet och trygghet online. Onlinemiljön är rummet i vilket barn och unga utarbetar gemensamma strategier för att ta sig an och hantera miljön, men också som en plats som erbjuder dem en upplevelse av säkerhet och ett skydd från omvärldens påtryckningar och krav. Diskussioner av svåra frågor finns där och stöd och hjälp är en ömsesidig handling mellan deltagarna.

FÅ STUDER = FORSKNING MED FÖRHINDER?

De vetenskapliga studierna är få till antalet med tanke på att barns och ungas fostran, socialisation, lärande och utbildning är det huvudsakliga forskningsområdet inom pedagogiken som disciplin. Hur kommer det sig då att det är så få pedagogikforskare som valt att inrikta sig mot dessa barn- och ungdomsaktiviteter? En förklaring kan vara att forskningsfinansiärerna inte prioriterar studier med denna inriktning framför andra, utan istället väljer att bekosta undersökningar som gäller användning av informations- och kommunikationsteknik i organiserade studier. Kan det vara en förklaring till varför det finns en »tystnad» före 2001 och en lucka på sex år därefter när inget hittas? Eller är det möjligen så att Libris kanske inte redovisar all svensk vetenskaplig forskning? Om så inte är fallet, vilka bakomliggande faktorer kan i så fall vara orsaken till avsaknaden av studier?

Före 2001 kan det röra sig om en sådan enkel förklaring som att forskning pågick men ännu inte publicerats. Många av onlinemiljöerna började ta form i slutet av 1990-talet vilket gör att det inte är förvånande att resultat från kvalificerad forskning dröjt. Förvånande är det däremot att det enbart kom så få som fyra studier som behandlar barns och ungas onlineaktiviteter inom det pedagogiska fältet fram till 2009.

En förklaring till att det rapporterades så få studier kan vara att det vid den aktuella tiden rådande forskningsintresset i Sverige hade en annan inriktning. Det kan också kanske delvis hänga samman med de pedagogiska forskarnas bristande teknik- och onlinekunskaper. Jag vill dröja vid den första förklaringen något.

Förutom regeringens krav på Skolverkets (2009) satsningar på »IT i skolan», har KK-stiftelsen finansierat många hundra projekt kring lärande i relation till IT under bland annat LernIT:s ledning (KK-stiftelsen 2009). Detta styrde den inriktning som forskningen fått, när det gäller IT och pedagogik (och därmed också avsaknaden av publicerade studier mellan 2001 och 2007).

KK-stiftelsens forskningsprogram LernIT, som pågick under åren 2000–2007, riktade främst in sig på »kunskapsuppbyggnad inom området lärande och informations- och kommunikationsteknologi» (KK-stiftelsen 2009) inom den formella utbildningen och då i huvudsak inom högskolan. Detta intresse för utbildning och teknikanvändning kan förstås som ett område där omedelbara förändringar kan göras, medan ungas onlinemiljöer däremot ligger utanför utbildningsväsendets kontroll och påverkan och därmed området »lärande» i snäv mening. Men begreppet *lärande* kan tolkas vidare än som en fråga om formell utbildning.

Det är också möjligt att knyta an till det utbildningspolitiska intresset för att det ska bedrivas studier om just lärande via modern informations- och kommunikationsteknik. Detta kan ju i förlängningen få ekonomiska konsekvenser. Påverkar ekonomiska aspekter vad som är betydelsefullt eller intressant att forska om?

Bristande kunskaper, resurser eller etiska betänkligheter kan vara hinder att ta sig förbi för forskare, något som de här aktuella fyra forskarna alltså lyckats med. Antaganden om hur svårt något är att ta del av eller att det skulle anses olämpligt för vuxna att befinna sig i onlinemiljöer för unga, bör däremot inte ligga till grund för deras uteblivande synlighet eller bristande ansvar. Som Dunkels (2007) också uttrycker, är det viktigt att vuxna inte baserar sina åsikter kring ungdomarnas onlineaktiviteter på antaganden från en osaklig mediadebatt. Istället bör det vara den forskning som finns på området som ska ligga till grund för vuxnas närmanden till miljöerna. Men som här klart framgår finns det inte mycket pedagogisk forskning att utgå ifrån, vilket innebär att medias bild av miljöerna kan träda fram som den giltiga.

Forskarnas studier av och engagemang för vad unga gör och hur de mår i onlinemiljöerna borde vara lika självklara och bestående, som deras intresse för ungas görande och mående i vilken annan barn- och ungdomsaktivitet som helst.

Danielssons och Axelssons (2007) forskningsgenomgång, som nämndes inledningsvis, med dess polära sammanställning av »för- och emot-studier» återfinns inte i de studier som ingår här. Alla studier som nämnts har belyst möjligheter med vad teknikanvändning innebär för barn och unga. Betyder det att de få pedagogiska forskare som bedrivit studier på området också enhetligt är positiva till fenomenet? Vad kan det i så fall bero på? En möjlighet

är att forskarna har övervunnit hindren och att forskningsobjektet därmed ses utifrån en mer positiv inställning.

SAME SAME... BUT DIFFERENT?

Ett sista argument för att mer forskning om dessa onlinemiljöer är viktig – och kanske gäller det framförallt det pedagogiska forskningsfältet – är det faktum att majoriteten av eleverna i skolan och av studenterna inom den högre utbildningen, redan som barn eller tonåringar började använda sig av onlinemiljöer skapade och använda av andra unga. Främst studenter tvingas befinna sig i en utbildningsmiljö online som i mångt och mycket skiljer sig från tidigare onlineerfarenheter.

Istället för att utgå från studenternas onlineerfarenheter knyter högskolan an till lärarnas begränsande kompetens. Studenternas utarbetade onlinebeteende tas inte med i beaktande för utvecklingen av den formella utbildningsmiljön online. Men följer studenternas redan utarbetade kodspråk, förkortningar och sätt att publicera sig själva online, med som beteende in i en undervisningsportal? Lärares och forskares engagemang borde då bli att väcka nyfikenhet och inspirera till pedagogisk utveckling och idéer.

AVSLUTANDE KOMMENTAR

Det krävs en fördjupad insikt bland pedagogikforskare om de informella onlinemiljöerna. För att öka kunskapen om unga och deras onlinemiljöer behöver vi studera flera miljöer online utifrån exempelvis organisationsformer, normer och regelförfarande, jämställdhetsfrågor liksom om hur andra maktstrukturer kan ta sig uttryck. Ungas beteende i de egna miljöerna måste bli en central forskningsfråga. Området är stort och flera studier behövs inom den pedagogiska forskningen. Min förhoppning är att många forskare står uppraddade bakom pedagogikkorsningens rödlys, i väntan på att fylla på och bana väg för efterkommande forskargenerationer, så fort det slår om till grönt.

NOTER

1. Utbildningsvetenskap ska i detta sammanhang förstås som det område där forskning inom lärarutbildning och didaktiska studier görs (för vidare läsning se Franson & Lundgren 2003).
2. De sökord som användes var: ung*, tonår*, barn, internet, nätverk, online, communit*, webb och IKT (förkortning för informations- och kommunikationsteknik/teknologi). Libris ämneskategorisering innebar också en möjlighet att göra enskilda sökningar inom området via »E: uppfostran och utbildning» som också användes. Sökningen baseras på den information som fanns registrerad och hittades på Libris mellan 4 april och 21 april 2009, då sökningen ägde rum. Utförlig information erhålls på e-postadress: camilla.jonsson@pedag.umu.se

LITTERATUR

- Bergstedt, E. 2008: Barnen är de verkliga experterna. *Pedagogiska magasinet*, 1/2008, 78–79.

- Danielsson, M. & Axelsson, L. 2007: *Ungdomars användning av nya medier: Ung kommunikation*. (Lärarytbildningsnämndens rapportserie 2:2007) Växjö: Växjö universitet, Lärarytbildningen.
- Dunkels, E. 2007: *Bridging the distance: children's strategies on the internet*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för interaktiva medier och lärande.
- Enochsson, A.B. 2001: *Meningen med webben: en studie om internetsökning utifrån erfarenheter i en fjärdeklass*. Karlstad: Karlstads universitet, Institutionen för utbildningsvetenskap.
- Enochsson, A.B & Olin, F. 2004: Internet öppnar för anonym mobbning. *Pedagogiska magasinet*, 3/2004, 42–45.
- Franson, K. & Lundgren, U.P. 2003: *Utbildningsvetenskap – ett begrepp och dess sammanhang*. (Vetenskapsrådets rapportserie, 2003:1) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Gustafsson, A. 2004: En rymd av texter – om nätdagböcker på LunarStorm. *Locus*, 4/2004, 35–46.
- Hernwall, P. 2001: *Barns digitala rum: berättelser om e-post, chatt och internet*. Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- KK-stiftelsen. 2009: *Forskning om lärande och IT* <http://www.kks.se/templates/ProgramPage.aspx?id=546> (2009.09.17).
- Lagerlöf, D. 2005: Utbilda lärare och elever om farorna på internet. *Pedagogiska magasinet*, 2/2005, 81–83.
- Linderöth, J. 2004: Dataspel – rör ingen till tårar. Om dataspel och våld. *Pedagogiska magasinet*, 4/2004, 74–78.
- Linderöth, J. 2006: Bland gnomer och nattalver. *Pedagogiska magasinet*, 3/2006, 56–61.
- Ljung-Djärf, A. 2004: Spelet vid datorn: dynamiken vid barns samvaro runt datorn i förskolan. *Pedagogiska forskning i Sverige*, 9(2), 115–128.
- Löfberg, C. 2008: *Möjligheternas arena?: barns och ungas samtal om tjejer, killar, känslor och sexualitet på en virtuell arena*. Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Moinian, F. 2005: Dagboken på nätet – en mötesplats och en arena för identitet. *Locus*, 3/4/2005, 56–69.
- Pedagogiska magasinet*. 2003: Tema: Fångad av nätet. 1.
- Skolverket 2009: *Redovisning av regeringsuppdraget att bedöma verksamhetens och huvudmäns utvecklingsbehov avseende IT-användningen inom förskola, skola och vuxenutbildning samt ge förslag på insatser*. Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2192> (2009.09.17).
- Sveningsson-Elm, M. 2006: Att visa sin kropp på nätet – om ungdomars självpresentationer på LunarStorm. *Locus*, 1/2006, 4–18.